

AZ ELSŐ MAGYAR PROFESSZORNŐ

(Emlékezés a 30 éve elhunyt Vendl Máriára)

Dr. Sztrókay Kálmán

Az 1930-as évek első felében gyakorta volt alkalomunk találkozni egy rendkívül szerény, csendes hölgygel, aki szorgalmasan látogatta a Földtani Társulat szaküléseit, sőt többször tartott vizsgálatairól halk hangú, szabatos, egyszerű mondatokban megfogalmazott előadásokat. Ő volt akkor a Társulat tagjai közt az első aktív nő, aki azideig már mintegy 16-17 értékes tudományos publikációval gazdagította szakirodalmunkat és külföldön is mindinkább ismertté tette nevét. Hamarosan a szorgalmas munkálkodás elismeréséül Társulatunk Közgyűlése a Választmány tagjai sorába választotta, s ezt a tisztséget közel öt trienniumon át (haláláig) viselte. Társulatunk történetében dr. Vendl Mária volt e testület első nőtagja; közreműködését mindenkor kevés szavú, de körültekintő, a lényegre szorítókozó véleménynyilvánítás jellemezte.

Emberi vonásairól, adottságairól, lelki világáról Jankovitsné Steinert Katalin a Deák-téri leánygimnázium egykori tanára írt (1947-ben) emelkedett hangú, bensőséges megemlékezést, aki maga is kitűnő szakképzettségű (bár néhány évvel későbbi) diplomásként baráti közelségben ismerte meg Vendl Máriát. A nekrológgként elhangzott visszaemlékezés szavai szerint az elhunyt életutját a korán megnyilatkozó tudományszeretet, szorgalmas munkálkodás, emberi magatartását pedig az odaadó jóság vezérelte.

Vendl Mária 85 évvel ezelőtt, 1890 májusában született Ditrón, az erdélyi Csik megyében, ahol atyja polgári iskolai igazgató volt. Néhány évvel később édesatyját a soproni reáliskolába helyezték át tanárnak. Itt végezte Vendl Mária is elemi és középiskoláit, s itt érettségizett kitüntetéssel. Utána a budapesti tudományegyetemen kémia-természettan tanár szakos hallgatónak iratkozott be. Érdeklődése hamarosan az ásványtan-kristálytan felé fordult, ebben nagy hatással volt rá tanára, a világhírű mineralógus, Krenner József. Jeles eredményű vizsgái után 1913-ban szerezte meg oklevelét, s még ez év szeptemberében a lőcsei állami leányiskolához került tanári állásba. A trianoni államhatárok megvonása után egy évig a szombathelyi leánygimnáziumhoz kapott beosztást, majd 1920-ban a Magyar Nemzeti Múzeum ásványtárának munkatársa lett, előbb muzeumi őr besorolásban, később (1934-ben) I. osztályú muzeumi őrré lépett elő. Ez évben nagy gyász érte, szeretett testvérhuga Józsa, Dudich Endre zoológus professzor felesége, a kisfia születésekor hirtelen meghalt. Vendl Mária áldozatos lelkülettel a következő évben házasságra lépett özvegyé vált sógorával, Dudich Endrével, s így a gyermeknek gyengéd, szerető édesanyja, férjének odaadó gondozója és egymás munkáját segítő élettársa volt. 1944-ben a budapesti zürzavaros viszonyok

miatt a gyermekkel Sopronba költözött. Pesti lakásuk az ostrom idején elpusztult, más csapás is érte a családot, s e nehéz idők amúgy is leromlott szervezetét nagyon megviselték, súlyosan megbetegedett és 1945 augusztus 16-án Sopronban elhunyt.

Szakmai tevékenységét még gyakorló tanárjelölt korában (1912) egyetemi pályadíjat nyert barit-dolgozatával kezdte meg; néhány más kisebb kristályalaktani vizsgálata után csak a Nemzeti muzeumi állás elnyerése tette számára lehetővé, hogy tevékenysége egészen a kristálytan és ásványtan művelése felé fordulhatott. Ekkor jelennek meg sorjában hazai bányahelyekről és külföldi lelőhelyekről származó ásványok feldolgozásai. Elsősorban krisztallografus volt. Munkáját bámulatos pontosság, kifogástalanul szerkesztett rajzok és nagy gondosság jellemezte. Legtöbbet a kalcit nagyszámu kristályforma-kombinációi foglalkoztatták, számos új forma felismerése fűződik nevéhez. E részletvizsgálatok után monografikus munkája 1927-ben a Magyar Tudományos Akadémia kiadványaként jelent meg. A kalciton kívül több más ásvány: titanit, diopszid, aragonit, kvarc stb. krisztallográfiája is foglalkoztatta. - Közben közettani (andezitek, gránit) vizsgálatokról szóló értekezési is jelentek meg. Jelentős munkájaként kell kiemelnünk a Természettudományi Társulat un. nagy Rauer-pályázatán - Koch Sándor társszerzővel - díjat nyert "Drágakövek" c. közel 500 oldalas művet (1935), melynek kitűnő általános része (a fizikai tulajdonságok, optika, csiszolás módjai stb.) és a természetes ékkövek nagy részének exakt bemutatása az ő gondosságát dicséri. - Ismeretterjesztő cikkeinek (pl. délafrikai gyémánt, magyar nemesopál) soraiból is a tárgy rajongó szeretete tükröződik. Utóbbi (opál-) közlemény adatait vette át a nagy, nemzetközileg ismert és népszerű Bauer-féle "Edelsteinkunde" c. szakkönyv is. De említhető még, hogy Dudich Endre nagyértékű aggteleki monográfiájához (1932) több jeles ásványtani meghatározást készített. Korszerűsége törekvése nyilatkozott meg abban is, hogy a Nemzeti Múzeum Ásványtárában őrzött meteoritgyűjteményt - saját szorgalomból - a kor kívánalmai szerint újra leltározta, csoportosította, a példányok súlyát ellenőrizte, ill. korrigálta s a gyűjteményről kartotékrendszert készített. Ez volt az alapja annak a Tud. Akadémia kiadásában (1951-ben) megjelent többnyelvű, nagy külföldi érdeklődéssel fogadott meteorit-katalógusnak, amelyet (a többi hazai gyűjteményt is belefoglalva) Tokody L. rendezett - kettőjük szerzőségével - sajtó alá. Ez is nagyban hozzájárult, bár posztumusz kiadványként, nevének nemzetközi híréhez és munkássága elismeréséhez.

Életutja kiemelkedő mozzanata volt, hogy 1934-ben a debreceni Tudományegyetem - Telegdi Roth K. professzor előterjesztésére - magántanárrá képesítette, s ezt követően szemeszterenként előadásokat tartott tárgyköre válogatott fejezeteiből. Oktatói érdemei elismerésül 1941-ben egyetemi nyilv. rendk. tanári címet kapott. Professzori minőségében a debreceni egyetemen a földtani képzés kiegészítéseként ásványtant adott elő. Mintaszerű beosztással felépített előadásai nyomán a hallgatóságban a tárgy iránti fokozott érdeklődés nyilvánult meg.

A 30 évvel ezelőtt elhunyt Vendl Mária életutja és egyénisége azért is kiemelkedő fejezete tudománytörténetünknek, mert Társulatunk választmányának első nőtagja abban is első volt, hogy értekezéseit a MT Akadémián bemutatták és több dolgozata akadémiai folyóiratban jelent meg. Az első nő, aki magántanári habilitációban részesült, majd az ország első női egyetemi tanára is ő volt. Társulatunknál az ő nevére létesített alapítvánnyal ugyancsak - a nagynevű és érdekekben gazdag elődök sorában - az első nő emlékét tisztelhetjük.

E szerény megemlékezés halálának 30-ik évfordulóján - a nemzetközi "nők éve" keretében - megtisztelő alkalom arra, hogy a példás munkásság és szakmai műveltség első női kiválóságának őszinte elismeréssel adózzunk, s tisztelettel fejet hajthassunk nemes egyénisége előtt.

